

Klaudia Kaptur*

Przemoc ekonomiczna i stereotyp płci w polskiej rodzinie w kontekście orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w sprawach dotyczących niealimentacji¹

Economic violence and gender stereotype in the Polish family on the basis of the jurisprudence of the Constitutional Court in non-alimony cases

Abstract. Economic violence has been singled out as a separate type of violence in order to develop an effective system to counter it and create an adequate system of assistance for victims. Due to economic violence often being “invisible to the naked eye”, it is problematic to prove and justify its persistence. The most visible form of this violence is non-alimony, which continues to be a statistically significant social problem in Poland.

In view of the nature and scale of this problem, the Constitutional Court has undertaken considerations regarding the system of sanctions against alimony debtors and the alimony fund. To a small extent, the Court, in its decisions has analysed the situation of persons entitled to alimony, i.e. the victims of this violence.

The article analyses the legal and social factors conditioning the weakened position of victims and exacerbating gender stereotypes in law, jurisprudence and society. Although it is common for courts to declare that they are guided by the welfare of the child, their decisions often replicate social patterns and lead to an unequal distribution of roles.

Current laws on economic violence, administrative and criminal sanctions for non-alimony and related statistics are also examined.

Non-alimony in Poland is primarily a problem for women, whose property status after separation generally declines due to the need to reconcile work and

* University of Wrocław, Poland | Uniwersytet Wrocławski, Polska, <https://orcid.org/0000-0001-7085-6785>, e-mail: klaudia.kaptur@gmail.com.

¹ Artykuł powstał w ramach projektu „Kobiety jako podmioty praw konstytucyjnych w Europie Środkowo-Wschodniej” (nr projektu 2021/41/B/HS5/01421) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

family life. However, the current state of the law leads to discrimination against both women and men because of how the law and jurisprudence perpetuate the patterns of a woman-homemaker and a man-breadwinner.

Keywords: non-alimony – gender stereotype – Constitutional Court – economic violence

Wprowadzenie

Przemoc domowa obejmuje przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, zaniedbanie i przemoc ekonomiczną². Ta ostatnia jest odrębnym rodzajem przemocy i nie jest definiowana pośrednio z innych rodzajów przemocy. Wyodrębnienie przemocy ekonomicznej jako osobnej formy komplementarnej do pozostałych jest niezbędne do skutecznego przeciwdziałania przemocy z uwagi na płeć oraz pozwala na stworzenie adekwatnego systemu pomocy³. Jedną z form przemocy ekonomicznej jest przestępstwo niealimentacji wskazane w art. 209 Kodeksu karnego⁴.

W przypadku niealimentacji państwo wydaje się nieskuteczne w ochronie kobiet przed przemocą ekonomiczną po rozpadzie małżeństwa, ponadto sytuacja prawna kobiet jest słabiej chroniona w stosunku do ochrony praw dłużnika. Skoro sądy nieproporcjonalnie zasądza opiekę przede wszystkim kobietom, a mężczyznom płacenie alimentów, tworzy to kolejny, zupełnie nowy problem – brak lub ograniczenie udziału wychowawczego i opiekuńczego ojca w życiu dziecka. Niealimentacja choć dotyczy przeważnie jednostki, jest zjawiskiem istotnym społecznie, jego powszechność rzutuje na ogół dobrobytu społeczeństwa. Aktualne rozwiązania prawne są nieodpowiednie i w niewielkim stopniu rozwiązują problem społeczny – szczególnie z perspektywy ofiar, finalnie prowadzi to do nieefektywności całego systemu. Dokładne omówienie tego tematu wymaga zdefiniowania społecznych relacji kobieta–mężczyzna w małżeństwie, ale również charakterystyki tych relacji po rozstaniu, szczególnie na potrzeby określenia sposobów zabrania wspólnie o dobro dzieci.

W obliczu tej nieefektywności pojawia się dodatkowe pytanie: na ile prawo i orzecznictwo utrwalają pewne role społeczne i model

² A. Chełstowska, M. Druciarek, A. Niżyńska, *Przemoc ekonomiczna w związkach. Diagnoza zjawiska i dyskusja o przeciwdziałaniu*, Warszawa 2015, s. 7.

³ Ibidem, s. 18.

⁴ Ustawa z dnia 6 VI 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. 2025, poz. 383), dalej „k.k.”.

opieki nad dziećmi, w sytuacji gdy obowiązek opieki spoczywa na matce, a rola ojca ogranicza się jedynie do bycia tzw. *breadwinnerem*⁵? Taki model polskiej rodziny i podziału ról w niej również powinien być rozpatrywany z perspektywy zasady równości⁶. Nieproporcjonalność ta wynika z ekonomicznych możliwości życia w Polsce; znaczna większość kobiet nie rezygnuje z pracy na pełen etat czy prowadzenia działalności gospodarczej, lecz balansuje między obowiązkami zawodowymi a obowiązkami związanymi z rodziną⁷. Choć sądy deklarują kierowanie się dobrem dziecka, ich decyzje często odzwierciedlają społeczne schematy i prowadzą do nierówności podziału ról. Celem artykułu jest scharakteryzowanie zjawiska przemocy ekonomicznej w rodzinach i w polskim prawie oraz wskazanie, jak ten rodzaj przemocy jest powiązany ze stereotypem płci funkcjonującym w polskim społeczeństwie. Z uwagi na złożoność tego zagadnienia jego problematykę przedstawiono na przykładzie spraw o niealimentację na kanwie przeglądu orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (TK). Jako że nadrzędne założenie badawcze dotyczy kwestii o znaczeniu systemowym, uzasadnione i konieczne stało się przedstawienie wykładni fundamentalnych zagadnień prawnych związanych z rodziną, równością i przemocą.

1. Niealimentacja jako forma przemocy ekonomicznej – definicje, regulacja prawna, statystyki, orzecznictwo sądów powszechnych w sprawach karnych

Na początku warto podkreślić, że problem niealimentacji wynika po pierwsze z obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, a po drugie – w przypadku rozkładu pożycia – z obowiązku alimentacji. Pierwszy z nich należy wyprowadzić bezpośrednio z art. 27

⁵ Breadwinner – osoba zarabiająca pieniądze na utrzymanie swojej rodziny, zazwyczaj wykonująca tę rolę samodzielnie. Zob. <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/breadwinner> (dostęp: 16 IV 2025). Szerzej zob. A. Chelstowska, M. Druciarek, A. Niżyńska, op. cit., s. 12.

⁶ K. Kaptur, *Koncepcja dzielnej ofiary a obszary kulturowo-prawnej dyskryminacji instytucjonalnej kobiet w Polsce*, „Studia Prawa Publicznego” 2023, nr 2(42), s. 125.

⁷ C. Danillof, *Why Poland Is Afraid of Feminism. Author Agnieszka Graff on women's rights*, BU Today, 24 IV 2008, <https://www.bu.edu/articles/2008/why-poland-is-afraid-of-feminism/> (dostęp: 16 IV 2025), cyt. za: K. Kaptur, op. cit.

Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁸, który obciąża oboje małżonków odpowiednio do ich możliwości zarobkowych i majątkowych. Zadośćuczynienie temu obowiązкови może nastąpić także w formie osobistych starań o wychowanie dzieci i pracy we wspólnym gospodarstwie domowym. Zgodnie z treścią tego artykułu kształtuje się zasada, z której wynika, że stopa życiowa małżonków niezależnie od tego, czy pozostają w faktycznym rozłączeniu, powinna być równa⁹. Podobna stopa życiowa nie oznacza sumowania dochodów i dzielenia ich po połowie. Oboje małżonkowie są zobowiązani do wykorzystywania swoich możliwości zarobkowych i majątkowych stosownie do swoich sił niezależnie od faktu separacji¹⁰. Celem tej regulacji jest zaspokojenie nie potrzeb indywidualnych, ale rodziny postrzeganej jako jednostka społeczna.

Z kolei art. 60 k.r.o. określa obowiązek alimentacyjny małżonka po ustaniu małżeństwa lub w trakcie orzekania o rozwodzie, niezależnie od wariantu wyroku rozwodowego w kontekście przypisanej winy rozpadu małżeństwa przez jednego z małżonków. Z regulacji tej wynikają dwie postaci obowiązku alimentacyjnego – zwykły i rozszerzony. Pierwszy z nich dotyczy sytuacji, w której jeden z małżonków znalazł się w sytuacji stanu niedostatku, który nie musiał zaistnieć w chwili orzeczenia rozwodu. Rozszerzony obowiązek alimentacyjny dotyczy dwóch rodzajów przesłanek, tj. wyłącznej winy rozkładu pożycia po stronie małżonka zobowiązanego i przez to spowodowanie istotnego pogorszenia sytuacji materialnej małżonka, ale nie posiadającego cech niedostatku, oraz ogólnych zasad prawa cywilnego, jak zasady współżycia społecznego i zasady słuszności¹¹.

Jedna z definicji legalnych przemocy domowej zawarta jest w art. 2 ust. 1 pkt 1 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej¹². Przemoc domowa rozumiana jest jako „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej”. Art. 2 ust. 1 pkt 1 lit. d u.p.p.d. definiuje przemoc ekonomiczną jako „ograniczają-

⁸ Ustawa z dnia 25 II 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 2809 ze zm.), dalej „k.r.o.”.

⁹ A. Kawałko, H. Witczak, *Art. 62*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, pod red. M. Habdas, M. Frasa, LEX/el. 2023.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 1673, dalej „u.p.p.d.”.

ce lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej”. Definicja przemocy domowej znajduje się także w art. 3 Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej¹³ – przemoc domowa to wszelkie akty przemocy fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej zdarzające się w rodzinie lub w gospodarstwie domowym, lub między byłymi, lub obecnymi małżonkami, lub partnerami, niezależnie od tego, czy sprawca i ofiara dzielą lub dzielili miejsce zamieszkania czy nie. Ustawodawca krajowy nowelizacją u.p.p.d. z 2023 r. rozszerzył słowniczek ustawowy, wprowadzając pojęcia rozszerzające zakres podmiotowy w związku z uczestniczeniem w sytuacji przemocy domowej¹⁴. Ponadto określenie „przemoc w rodzinie” zmieniono pojęciem „przemoc domowa” i ujednolicono stosowanie tej terminologii w obrębie całej ustawy¹⁵. Niewątpliwie poprzedni termin „przemoc w rodzinie” nie spełniał wymogów konwencji stambulskiej. Do 2023 r. w słowniczku ustawowym u.p.p.d. brakowało bezpośrednich wzmianek o przemocy ekonomicznej. W zgłoszonym w 2022 r. projekcie nowelizacji ustawy podkreślono, że „[p]rzemoc ekonomiczna jest zjawiskiem psychologicznym, w którym chodzi nie tylko o samą ekonomię, ale o psychiczne uzależnienie oraz upokorzenie jednej ze stron, [...] ze względu na fakt współwystępowania przemocy ekonomicznej z innymi jej formami oraz coraz częstsze jej stosowanie, projektodawca rozszerzył zakres pojęciowy przemocy o czwartą jej formę, tj. przemoc ekonomiczną”¹⁶. W uzasadnieniu do projektu ustawy wielokrotnie wspomina się wpływ konwencji stambulskiej i wynikających z niej zobowiązań, a treść postanowień projektu jest spójna z opublikowanymi w grudniu 2021 r. zaleceniami Komitetu Stron dotyczącymi wdrażania konwencji przez Polskę¹⁷.

¹³ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 V 2011 r. (Dz.U. 2015, poz. 961 ze zm.), dalej „konwencja stambulska”.

¹⁴ S. Spurek, Art. 2, w: *Przeciwdziałanie przemocy domowej. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2023, LEX/el. (dostęp: 16 IV 2025).

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2799, s. 3, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2799> (dostęp: 12 VII 2025).

¹⁷ Council of Europe, *Action against violence against women and domestic violence Istanbul Convention*, <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/poland1> (dostęp: 12 VII 2025).

Innym wpływowym aktem w tej kwestii jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw¹⁸. Dyrektywa wielokrotnie odnosi się do przemocy ekonomicznej i określa ją m.in. jako „straty majątkowe” lub „szkodę o charakterze ekonomicznym”. Co istotne, podkreśla także, że „[o]fiarami przemocy domowej są w przeważającej mierze kobiety, a ich sytuacja może być tym poważniejsza, im bardziej są uzależnione od sprawcy z powodów ekonomicznych, społecznych lub przez wzgląd na prawo pobytu”¹⁹.

1.1. Czym jest przemoc ekonomiczna

Pomimo szerokiej regulacji prawnej definiującej przemoc domową, wliczając w to przemoc ekonomiczną, samo określenie, czym ona dokładnie jest, wydaje się zbyt wąskie. Wspomniane wcześniej terminy typu „szkoda majątkowa” lub „podległość finansowa” są nieostre i w zestawieniu z tak specyficzną formą przemocy, jaką jest przemoc ekonomiczna, są niewystarczające. Przemoc ekonomiczna wobec kobiet jest często niewidoczna „gołym okiem”, ale rezonuje na ogólny byt ofiary, pogłębiając nierówności, które z czasem oddziałują na społeczeństwo m.in. poprzez pogłębianie społecznego przyzwolenia na rozdzielenie pracy opiekuńczej i zawodowej między dwie płcie²⁰. Poza bezpośrednimi uszczerbkami na majątku ofiary może to być także ograniczanie zasobów finansowych, niewywiązywanie się ze zobowiązań lub świadczeń, jak np. niealimentacja. Jednak tą bardziej skomplikowaną i niewidoczną sferą są sytuacje, w których skutkiem takiej przemocy jest ograniczanie dostępu do edukacji czy pracy. D. Dyjakon dodatkowo jako symptomy dowodzące o stosowaniu przemocy ekonomicznej wymienia m.in.: zabieranie pieniędzy na hazard lub alkohol, ograniczanie dostępu do pieniędzy (np. wyliczanie pieniędzy na zakupy), ograniczanie możliwości korzystania ze wspólnych dóbr materialnych (np. mieszkanie czy samochód), kontrolowanie wydatków, zastraszanie, przerzucanie odpowiedzialności za utrzymanie rodziny na partnerkę, przekupywa-

¹⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 X 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. UE L Nr 315 z 14 XI 2012, s. 57–73).

¹⁹ Ibidem.

²⁰ A. Chelstowska, M. Druciarek, A. Niżyńska, op. cit., s. 13.

nie dzieci prezentami itp.²¹ Takie zachowania prowadzą do budowania jawnej lub ukrytej dominującej pozycji w rodzinie, a finalnie stają się kartą przetargową do podporządkowania ofiar przemocy ekonomicznej²². Ograniczenia finansowe prowadzą do niesamodzielności i tworzą stosunek podległości wobec sprawcy, a finalnie mogą doprowadzić do całkowitego poddania się i poczucia beznadziejności ofiary.

Sytuacja społeczna bezpośrednio przekłada się na stan ustawodawstwa, chociażby przy stosowaniu klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego. Jeżeli w społeczeństwie utrwalane są wzorce dyskryminujące, niewątpliwie będą one powielane przez stan prawny, który następnie bezpośrednio wpływa na orzecznictwo sądów powszechnych. W ten sposób otrzymujemy system ciągłego powielania schematów dyskryminujących i pogłębiających przemoc ekonomiczną. Skoro krajowy klimat społeczny i prawny jest obojętny na ten problem, istotny wpływ przypisuje się, jak już wyżej wspomniano, aktom prawa międzynarodowego, jak np. konwencji stambulskiej. Wyjście poza ramy etnocentryzmu społeczeństwa polskiego umożliwia utworzenie efektywnego systemu pomocy prawnej ofiarom przemocy domowej. Przeciwdziałanie przemocy domowej jest powinnością zbiorową organów władzy publicznej oraz indywidualnych obywateli; niezależnie od współpracy tych podmiotów konieczne jest opracowanie efektywnej polityki karnej i społecznej²³.

Przemoc ekonomiczna najczęściej badana jest w odniesieniu do istniejących związków i relacji, niestety nadal bardzo mało mówi się o doświadczeniach kobiet po rozstaniu. Większość badań i analiz wskazuje, że to właśnie mężczyźni, wstrzymując lub ograniczając płacenie alimentów, dopuszczają się przemocy ekonomicznej. Natomiast brakuje refleksji, w jaki sposób ta przemoc jest kształtowana przez uwarunkowania płciowe w kontekście procesów państwowych czy instytucji odpowiedzialnych za egzekwowanie obowiązku alimentacyjnego, a nawet szerzej – w kontekście uwarunkowań społecznych²⁴. Spojrzenie na

²¹ D. Dyjakon, *Przemoc ekonomiczna – ukryta nić zniewolenia*, „Niebieska Linia” 2015, nr 6/101, s. 1, cyt. za: J. Helios, W. Jedlecka, *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017, s. 23, https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/80015/Wspolczesne_oblicza_przemocy.pdf (dostęp: 12 VII 2025).

²² J. Helios, W. Jedlecka, op. cit., s. 23.

²³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, op. cit., s. 1.

²⁴ K. Natalier, *State Facilitated Economic Abuse: A Structural Analysis of Men Deliberately Withholding Child Support*, „Feminist Legal Studies” 2018, t. 26, s. 122, <https://doi.org/10.1007/s10691-018-9376-1> (dostęp: 30 VII 2025).

pleć jako kategorię organizującą i kształtującą instytucje oraz relacje społeczne w sposób utrwalający hierarchiczne różnice²⁵ jest niezbędne do stworzenia efektywnych ram prawnych.

1.2. Przemoc ekonomiczna a orzecznictwo sądów powszechnych w sprawach karnych

Uzupełniając do analizy formalno-dogmatycznej i literaturowej warto wskazać, że coraz częściej do pojęcia przemocy ekonomicznej odwołują się sądy powszechne w sprawach karnych o czyn z art. 207 k.k. Jest to wartościowe uzupełnienie dorobku doktryny i działań ustawodawcy, ponieważ dzięki orzecznictwu i wykładni w nim zawartej możemy uzyskać pełniejszy obraz form i przejawów tego zjawiska. Dzięki temu możemy projektować lepsze rozwiązania na przyszłość. W sprawach karnych możemy zaobserwować dwie tendencje. Pierwszą z nich jest traktowanie przemocy ekonomicznej jako przejawu przemocy psychicznej. Jako przykłady można tutaj wskazać wyroki: Sądu Okręgowego w Poznaniu z 24 listopada 2022 r., sygn. akt IV Ka 1007/22²⁶, Sądu Rejonowego w Kaliszu z 12 marca 2024 r., sygn. akt II K 736/22²⁷, Sądu Rejonowego w Kielcach z 5 kwietnia 2023 r., sygn. akt II K 777/20²⁸. Druga tendencja rozszerza wykładnię art. 207 k.k. i uznaje przemoc ekonomiczną jako osobne znamię znęcania się, tak np. w wyrokach: Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z 19 listopada 2024 r., sygn. akt IV Ka 657/23²⁹, Sądu Rejonowego w Łukowie z 22 grudnia 2022 r., sygn. akt II K 528/21³⁰, Sądu Okręgowego w Siedlcach z 6 grudnia 2021 r., sygn. akt II Ka 543/21³¹.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu z 24 XI 2022 r., sygn. akt IV Ka 1007/22, LEX nr 3485881.

²⁷ Wyrok Sądu Rejonowego w Kaliszu z 12 III 2024 r., sygn. akt II K 736//22, LEX nr 3844664.

²⁸ Wyrok Sądu Rejonowego w Kielcach z 5 IV 2023 r., sygn. akt II K 777/20, LEX nr 3730009.

²⁹ Wyroku Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z 19 XI 2024 r., sygn. akt IV Ka 657/23, LEX nr 3818879.

³⁰ Wyrok Sądu Rejonowego w Łukowie z 22 XII 2022 r., sygn. akt II K 528/21, LEX nr 3484049.

³¹ Wyrok Sądu Okręgowego w Siedlcach z 6 XII 2021 r., sygn. akt II Ka 543/21, LEX nr 3290106.

Złożoność tej kwestii nie kończy się tylko na błędnej definicji czy „niewidoczności problemu gołym okiem”. Innym problemem jest ograniczony krąg osób, które mogłyby potwierdzić wystąpienie przemocy ekonomicznej. Są to zazwyczaj osoby najbliższe, których wiarygodność jest niekiedy poddawana próbie³². Analizując orzecznictwo sądów powszechnych, nie sposób doszukać się orzeczenia dotyczącego wyłącznie przemocy ekonomicznej, zawsze jest ona wymieniana komplementarnie wobec innych form przemocy³³. Pojawia się pytanie, czy bez innej formy przemocy domowej jest w ogóle możliwe udowodnienie, a następnie orzekanie wyłącznie o przemocy ekonomicznej.

W orzecznictwie niekiedy można spotkać się ze stanowiskiem, że jeżeli sprawca czynu z art. 207 k.k. dopuszczał się przemocy ekonomicznej, ale był jedynym żywicielem rodziny, to nie można przypisać mu tego znamienia. Takie orzeczenia prowadzą do utrwalania dyskryminacji ofiar przemocy ekonomicznej i umniejszania istocie tego problemu. Idąc dalej – takie podejście może oznaczać normalizowanie tego typu przemocy i dawanie przyzwolenia sprawcom na jej dalsze stosowanie, jeżeli zaspokajają finansowe potrzeby rodziny. Dla przykładu, Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z 25 lipca 2019 r., sygn. akt II AKa 138/19³⁴ podkreślił, że głównym źródłem utrzymania były zarobki oskarżonego, a pokrzywdzona „nie garnęła się do pracy”, nawet po tymczasowym aresztowaniu oskarżonego. Podkreślono także, że pomimo orzeczenia nakazu opuszczenia lokalu oskarżony nadal opłacał czynsz i rachunki i z tego powodu nie można przypisać mu „chęci i godzenia się na przemoc ekonomiczną”³⁵.

³² Tak np. odnośnie do oceny wiarygodności świadków w wyroku Sądu Okręgowego w Poznaniu z 24 XI 2022 r., sygn. akt IV Ka 1001/22, LEX nr 3487025: „Nie było to zadanie łatwe, albowiem praktycznie wszyscy świadkowie przesłuchiwani w tej sprawie byli emocjonalnie lub także rodzinnie związani z którymś ze zważnionych małżonków. Natomiast świadkowie obiektywni posiadali niewielką wiedzę o inkryminowanych zdarzeniach”.

³³ Np. „znęcał się psychicznie i fizycznie [...], a także stosował przemoc ekonomiczną” (wyrok Sądu Rejonowego w Szczytnie z 25 IV 2023 r., sygn. akt II K 266/22, LEX nr 3560258); „stosował przemoc ekonomiczną, a nadto stosował przemoc fizyczną” (wyrok Sądu Rejonowego w Legionowie z 21 VII 2021 r., sygn. akt II K 827/20); „znęcał się psychicznie [...], a nadto stosował przemoc ekonomiczną ograniczając środki finansowe” (wyrok Sądu Rejonowego w Puławach z 13 VI 2019 r., sygn. akt II K 845/16, LEX nr 2695002).

³⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 25 VII 2019 r., sygn. akt II AKa 138/19, LEX nr 3507607.

³⁵ Podobnie w postanowieniu Sądu Najwyższego z 23 V 2023 r., sygn. akt I CSK 548/23, LEX nr 3570768: „[w]nioskodawca nie stosował wobec uczestniczki przemocy ekonomicznej,

1.3. Niealimentacja w Polsce – statystyki

Według danych z Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor³⁶ pod koniec listopada 2023 r. kwota nieuregulowanych alimentów wynosiła ok. 15 mld zł. Alimentów nie płaciło ponad 292 tys. zobowiązanych do tego osób, z czego 96% stanowili ojcowie, a średnia przypadająca na dłużnika alimentacyjnego wynosiła 51 845 zł. Zgodnie z danymi z Głównego Urzędu Statystycznego³⁷ z 2022 r. tylko w tym pojedynczym roku z funduszu alimentacyjnego wypłacono 2,3 mln zł świadczeń, a łączna kwota tych świadczeń to 952,5 mln zł. Z raportu GUS wynika, że w porównaniu z rokiem poprzedzającym kwota zmniejszyła się o 7,6%, ale to wcale nie oznacza, że to skala problemu zmalała. Statystyki z 2023 r. potwierdzają dalszy spadek kwotowy wypłacanych świadczeń z funduszu alimentacyjnego. Świadczenia wypłacono w łącznej kwocie 870,4 mln zł (spadek o 8,6%), miesięcznie wypłacano średnio 170 tys. zł świadczeń w wysokości średnio 426,60 zł³⁸.

Statystyki postępowań wszczętych i przestępstw stwierdzonych z art. 209 k.k. są niejasne i niemiarodajne, chociaż wydaje się, że tendencja, niestety, mimo wszystko jest zwyżkowa³⁹. Ustawą z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów⁴⁰ zmieniono przesłanki art. 209

ponieważ obie strony pracowały na porównywalnych stanowiskach, uczestniczka dysponowała swoimi zarobkami, a na dzieci były ponadto przyznane zasiłki” oraz „[z]ważywszy na posiadane przez uczestniczkę stałe źródło dochodów (praca) i system wsparcia socjalnego, którego przykładem są pobierane zasiłki na małoletnich, Sąd Apelacyjny uznał, że będzie ona mogła zaspokoić swoje potrzeby mieszkaniowe w inny sposób”. Jest to kolejny przejaw bagatelizowania przemocy ekonomicznej z uwagi na finansowe możliwości ofiary i błędne przyjęcie rozwiązania problemu wskutek przyznanej pomocy społecznej. Fakty te nie powinny przeważać nad tym, czy przemoc ekonomiczna faktycznie występowała.

³⁶ *Ponad jedna czwarta Polaków usprawiedliwia niepłacenie alimentów*, BIG InfoMonitor, 7 IX 2023, <https://media.big.pl/publikacje/824422/ponad-jedna-czwarta-polakow-usprawiedliwia-niepłacenie-alimentow-2023-11-22> (dostęp: 16 IV 2025).

³⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2022 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2022-roku,4,6.html> (dostęp: 19 IV 2025).

³⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2023 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2023-roku,4,7.html> (dostęp: 19 IV 2025).

³⁹ *Kary za niepłacenie alimentów – dane statystyczne*, BIP Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, 5 IV 2019, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/kary-za-niepłacenie-alimentow-dane-statystyczne> (dostęp: 19 IV 2025).

⁴⁰ Dz.U. 2017, poz. 952.

k.k. Zrezygnowano ze znamiona uporczywości uchylania się od wykonywania obowiązku opieki utrzymania osoby najbliższej na określenie sumy łącznej zaległości w wysokości 3 świadczeń okresowych lub opóźnienia przekraczającego 3 miesiące. Ponadto w § 1 wykreślono przesłankę narażenia osoby uprawnionej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. W zamian wprowadzono § 1a z tą przesłanką, ustanawiając tym samym typ kwalifikowany przestępstwa niealimentacji. Zmiana ta szczególnie widoczna jest w statystkach postępowań wszczętych i sposobów ich zakończenia – porównując sam rok 2017 i 2018 liczba osądzeń ogółem wzrosła aż o 37 844. Z kolei zmalała liczba skazań na bezwzględne pozbawienie wolności i pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem, a wzrosła liczba skazań w postaci ograniczenia wolności⁴¹. Policyjne statystyki w latach późniejszych dotyczące postępowań wszczętych i stwierdzonych wskazują na tendencję spadkową skazań, chociaż wyżej omówione kwoty wypłacanych świadczeń maleją nieproporcjonalnie⁴².

1.4. Niealimentacja – sankcja administracyjna i sankcja karna

Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów⁴³ stanowi, że jeżeli dłużnik nie wywiązuje się ze swoich zobowiązań z powodu braku zatrudnienia, organ właściwy dłużnika zobowiązuje go do zarejestrowania się jako bezrobotny albo jako poszukujący pracy, gdy brak jest możliwości zarejestrowania się jako bezrobotny, z wyznaczeniem terminu do 30 dni na to zobowiązanie oraz informuje właściwy powiatowy urząd pracy o potrzebie aktywizacji zawodowej dłużnika. Utrudnianie przeprowadzenia wywiadu alimentacyjnego lub odmowa złożenia oświadczenia majątkowego, odmowa zarejestrowania się jako bezrobotny lub poszukujący pracy lub nieprzyjęcie propozycji pracy zarobkowej skutkuje wszczęciem postępowania uznania dłużnika alimentacyjnego za uchylającego się od zobowiązań alimentacyjnych. Postępowanie o uznaniu dłużnika alimentacyjnego za uchylającego się od zobowiązań alimentacyjnych

⁴¹ Kary za niepłacenie alimentów – dane statystyczne, op. cit.

⁴² Niealimentacja (art. 209 k.k.), Policja, b.d., <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwko-7/63509,Niealimentacja-art-209.html> (dostęp: 20 IV 2025).

⁴³ Tekst jedn. Dz.U. 2025, poz. 438, dalej „ustawa alimentacyjna”.

może zostać wszczęte po wystąpieniu nawet jednej z przesłanek wynikających z ust. 3, jednakże nie stanowi to jedynej podstawy do wydania decyzji orzekającej o uchyleniu się dłużnika alimentacyjnego⁴⁴. Decyzji o uznaniu dłużnika za uchylającego się od zobowiązań alimentacyjnych nie wydaje się w przypadku dłużnika, który przez okres ostatnich 6 miesięcy wywiązywał się w każdym miesiącu ze zobowiązań alimentacyjnych w kwocie nie niższej niż 50% kwoty bieżąco ustalonych alimentów⁴⁵. Organ właściwy dla dłużnika składa wnioski o ściganie za przestępstwo określone w art. 209 k.k. i kieruje wnioski do starosty o zatrzymanie prawa jazdy. Na podstawie wniosku starosta wydaje decyzję o zatrzymaniu prawa jazdy. Jest to procedura związana, zawierająca jedynie dwie przesłanki: wydanie ostatecznej decyzji o uznaniu dłużnika alimentacyjnego za uchylającego się od zobowiązań alimentacyjnych i wystąpienie przez organ właściwy dla dłużnika z wnioskiem do starosty o zatrzymanie prawa jazdy dłużnikowi. Istotną luką proceduralną tej regulacji jest brak procedury odwoławczej z możliwością prezentacji przesłanek materialnych i stanu faktycznego np. w sytuacji gdy zatrzymanie prawa jazdy istotnie ogranicza możliwości aktywizacji zawodowej dłużnika alimentacyjnego. Zautomatyzowanie procedury zatrzymania prawa jazdy narusza konstytucyjną zasadę dwuinstancyjności postępowania⁴⁶.

Art. 209 § 1 k.k. penalizuje uchylenie się od obowiązku alimentacyjnego określonego orzeczeniem sądu, ugodą lub umową, jeśli zaległości odpowiadają co najmniej trzem świadczeniom okresowym lub opóźnienie świadczenia jednorazowego wynosi co najmniej 3 miesiące. Grozi za to grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. § 1a wprowadza typ kwalifikowany przestępstwa – gdy uchylenie się od alimentów powoduje niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych osoby uprawnionej (np. brak środków na jedzenie,

⁴⁴ E. Tomaszewska, *Art. 5, w: Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów. Komentarz*, wyd. 2, LEX/el. 2019 (dostęp: 30 VII 2025). Szerzej zob. wyroki sądów administracyjnych, których praktyka orzecznictwa nakazuje łączne stosowanie normy zawartej w art. 5 ust. 3 i przesłanki negatywnej z ust. 3a tego przepisu. Por. wyroki: Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego (WSA) w Szczecinie z 27 VI 2012 r., sygn. akt II SA/Sz 465/12, LEX nr 1212684; WSA w Olsztynie z 4 VI 2013 r., sygn. akt II SA/OI 387/13, LEX nr 1330727, w: E. Tomaszewska, *Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów...*

⁴⁵ Art. 5 ust. 3a ustawy alimentacyjnej.

⁴⁶ Art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 IV 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej „Konstytucja RP”.

odzież, higienę czy edukację⁴⁷), kara może wynieść do 2 lat pozbawienia wolności.

Sankcja administracyjna dotyczy aktywizacji zawodowej dłużnika alimentacyjnego. Przesłanką wspólną dla sankcji administracyjnej i sankcji karnej jest fakt powstania zaległości w spłacie świadczeń alimentacyjnych, jednakże na gruncie obydwu ustaw mierzenie tej zaległości jest odmienne. Ujednolicenie przesłanki powstania zaległości w przypadku sankcji administracyjnej i karnej mogłoby znacząco ułatwić obydwa te postępowania. Przesłanka zaległości wynikająca z ustawy alimentacyjnej zapewnia większą pewność i ciągłość dokonywanych wpłat. Pominięcie wpłaty w jakimkolwiek z 6 miesięcy lub wpłacenie świadczeń alimentacyjnych w kwocie poniżej 50% kwoty ustalonych alimentów jako przesłanka materialna w obydwu procedurach motywowałaby dłużnika do regularnych wpłat i zapewnia uprawnionemu do alimentów regularność wpłat.

2. Analiza orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego

Trybunał Konstytucyjny jako organ orzeczniczy o najwyższym autorytecie, którego wyroki wyznaczają kierunki interpretacyjne dla pojęć tworzących ramy prawne dotyczące rodziny, obowiązku alimentacyjnego, przemocy w rodzinie, w tym niealimentacji, niekiedy może nawet nieświadomie powielać i utrzymywać istniejące stereotypy. Jeśli interpretacje TK zawierają elementy dyskryminujące, to skutki tych rozstrzygnięć przenikają do całego systemu prawnego. Ma to szczególne znaczenie z uwagi na fakt, że to właśnie w Konstytucji RP uregulowane są podstawowe kwestie, takie jak rodzina, prawo własności czy zasada równości. Orzeczeń TK dotyczących zobowiązań alimentacyjnych, niealimentacji i sankcji stosowanych wobec dłużników alimentacyjnych jest niewiele, ale rozważania w nich zawarte są istotne dla stron stosunku alimentacyjnego. Z uwagi na niewielką liczbę wyroków i zmiany legislacyjne zachodzące w trakcie orzekania lub między orzeczeniami zostaną one omówione chronologicznie. Jednym z najczęstszych rozważań Trybunału była regulacja zawarta w art. 5 Ustawy z dnia 22 kwietnia 2005 r. o postępowaniu wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczce ali-

⁴⁷ J. Kulesza, *Art. 209*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. idem, Warszawa 2025, LEX/el. (dostęp: 20 IV 2025).

mentacyjnej⁴⁸ w zakresie, w jakim stanowi, że organ właściwy dłużnika kieruje wniosek do starosty o zatrzymanie prawa jazdy dłużnika alimentacyjnego⁴⁹.

Trybunał w orzeczeniu z 22 września 2009 r., sygn. akt P 46/07⁵⁰, na podstawie art. 2 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP stwierdził niekonstytucyjność przepisu art. 5 ustawy o dłużnikach alimentacyjnych. Sąd pytający podał w wątpliwość „dopuszczalność wprowadzenia do systemu prawnego podwójnego, równoległego orzekania o odpowiedzialności obywatela za to samo zachowanie”, czyli sankcji wynikającej z art. 5 ust. 3 ustawy alimentacyjnej i art. 209 k.k. Podniesiono również brak przewidzianej procedury odwoławczej wobec art. 5 ustawy alimentacyjnej⁵¹ i związaną z treścią wniosku organu właściwego dłużnika oraz wynikającą z tego iluzoryczność sądowej kontroli wobec decyzji starosty o zatrzymaniu prawa jazdy⁵². Podkreślono też, że sankcja administracyjna utrudnia aktywizację zawodową dłużnika, a przez to może znacząco utrudnić zaspokojenie wierzyciela przez ograniczenie liczby ofert pracy, jakie organ mógłby kierować do dłużnika. Szczególnie że w omawianym stanie faktycznym dłużnik alimentacyjny prowadził działalność gospodarczą związaną z mechaniką samochodową i z tego powodu podnosił, że zatrzymanie prawa jazdy pozbawi go środków utrzymania i spowoduje zwiększenie długu alimentacyjnego. W omawianej sprawie niewątpliwie zatrzymanie prawa jazdy dłużnika alimentacyjnego byłoby niecelowe i ograniczałoby możliwość egzekwowania świadczeń alimentacyjnych, zastosowanie sankcji administracyjnej

⁴⁸ Dz.U. 2005 Nr 86, poz. 732 ze zm., dalej „ustawa o dłużnikach alimentacyjnych”.

⁴⁹ Trzeba tu dodać, iż zgodnie z art. 47 ustawy alimentacyjnej ustawa o dłużnikach alimentacyjnych utraciła moc, tj. została zastąpiona ustawą późniejszą w dniu 1 X 2008 r.

⁵⁰ Wyrok TK z 22 IX 2009 r., sygn. akt P 46/07, LEX nr 533559.

⁵¹ W tamtym stanie prawnym artykuł ten stanowił:

Art. 5.

ust. 1. Organ właściwy dłużnika, w przypadku złożenia wniosku, o którym mowa w art. 4 ust. 3, kieruje do starosty wniosek o zatrzymanie prawa jazdy dłużnika alimentacyjnego.

ust. 2. Na podstawie wniosku, o którym mowa w ust. 1, starosta wydaje decyzję o zatrzymaniu prawa jazdy.

ust. 3. Zwrot zatrzymanego prawa jazdy następuje na wniosek organu właściwego dłużnika po stwierdzeniu ustania przyczyn zatrzymania.

⁵² Brakuje procedury odwoławczej umożliwiającej weryfikację stanu faktycznego i przesłanek materialnych, na podstawie których dokonuje się zatrzymania prawa jazdy dłużnika alimentacyjnego. Rola sądu administracyjnego ogranicza się do zbadania, czy do starosty wpłynął właściwy wniosek, kognicja sądu administracyjnego nie obejmuje orzekania o prawidłowości postępowania prowadzonego przez organ właściwy dłużnika.

w tym przypadku nie spełnia celów powołanej ustawy. Nieproporcjonalność, a wręcz nierówność regulacji art. 5 ustawy o dłużnikach alimentacyjnych jest szczególnie widoczna w przypadku dłużników alimentacyjnych nieposiadających prawa jazdy lub takich, którzy czynnie nie korzystają z uprawnień do kierowania pojazdami. Zatrzymanie prawa jazdy nie jest w równym stopniu dolegliwe, ponieważ norma traktuje odmiennie adresatów charakteryzujących się wspólną cechą istotną, czyli istniejącym zadłużeniem alimentacyjnym. Ponadto przedstawione przez Prokuratora Generalnego w tej sprawie dane statystyczne z Ministerstwa Pracy i Spraw Socjalnych dotyczące zatrzymania prawa jazdy w pierwszym półroczu 2009 r. wskazują na nieproporcjonalność skuteczności tej ustawy – na 20 501 decyzji o zatrzymaniu prawa jazdy wzrost ściągальności należności nastąpił jedynie w 1548 sprawach. Trybunał w zakresie zasady proporcjonalności (art. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) zaznaczył, że ograniczenie praw i wolności obywateli jest możliwe tylko na podstawie konkretnych przesłanek i tylko wtedy, gdy jest konieczne⁵³, a środki prawne prowadzące do ingerencji w prawa i wolności obywateli muszą spełniać wymóg celowości, racjonalności i odpowiedniej proporcji ich stosowania. Zgodnie z tymi wartościami w ocenie TK zatrzymanie prawa jazdy dłużnika alimentacyjnego nie służy realizacji podstawowego celu ustawy – egzekucji należności alimentacyjnych i aktywizacji zawodowej dłużnika. Trybunał podkreśla także, że egzekucja świadczeń alimentacyjnych byłaby możliwa przy zastosowaniu mniej uciążliwych środków prawnych wobec zobowiązanego, uzasadniając to przytoczonymi przez Prokuratora Generalnego danymi statystycznymi.

Istotnym uchybieniem w omawianej sprawie jest niemalże⁵⁴ całkowite pominięcie analizy sytuacji osoby uprawnionej do alimentów, większość

⁵³ Te przesłanki to: ustawowa forma ograniczenia, istnienie w państwie demokratycznym konieczności wprowadzenia ograniczenia, funkcjonalny związek ograniczenia z realizacją wskazanych w art. 31 ust. 3 wartości (bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochrona środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób) oraz zakaz naruszania istoty danego prawa lub wolności.

⁵⁴ Wyjątkiem jest stanowisko Marszałka Sejmu, który podkreślił, że istotą zatrzymania prawa jazdy nie jest karanie dłużnika alimentacyjnego, ale motywowanie go do aktywizacji zawodowej. Marszałek wskazał również, że zgodnie z art. 71 Konstytucji RP obowiązkiem ustawodawcy jest uwzględnianie dobra rodziny oraz udzielania szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej. Dobro wynikające z regulacji art. 71 Konstytucji RP przedstawia jako nadrzędne ponad ograniczenia praw dłużnika alimentacyjnego.

rozważań dotyczy dolegliwości sankcji na sytuację dłużnika alimentacyjnego, podczas gdy jedną z dyrektyw stosowania ustawy zgodnie z preambułą jest „[w]spieranie osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej z powodu niemożności wyegzekwowania alimentów należy łączyć z działaniami zmierzającymi do zwiększenia odpowiedzialności osób zobowiązanych do alimentacji”. Trybunał odnośnie do sytuacji osoby uprawnionej do alimentów podkreślał przede wszystkim brak celowości i związku pomiędzy zatrzymaniem prawa jazdy a skutecznością egzekwowania świadczeń alimentacyjnych. Odniósł się także do przesłanek prawidłowej legislacji, sprawiedliwej procedury i zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa, jednak powyższe rozważania odnoszą się do przesłanek możliwości zwrotu zatrzymanego prawa jazdy, aktywizacji dłużnika zawodowo, a nie z punktu celowości tej procedury w kontekście ułatwienia egzekucji świadczeń alimentacyjnych⁵⁵. TK podzielił krytykę sądu pytającego odnośnie do braku trybu odwoławczego, zarzucając arbitralność podejmowanych decyzji z powodu braku sądowej kontroli merytorycznej zasadności wniosku kierowanego do starosty. Nie odniósł się natomiast do pytania o kumulację sankcji administracyjnej i karnej, ponieważ w przedmiotowej sprawie postępowanie karne zostało umorzone postanowieniem prokuratora w sprawie z art. 209 k.k.

Wyrok TK z 23 listopada 2010 r., sygn. akt K 5/10⁵⁶ dotyczył art. 10 ustawy alimentacyjnej, czyli wysokości świadczeń przyznawanych z funduszu alimentacyjnego, i został uznany za niekonstytucyjny z art. 32 ust. 1 w zw. z art. 71 ust. 1 i w zw. z art. 2 Konstytucji RP. Wnioskodawcą był Rzecznik Praw Obywatelskich, a powodem były liczne skargi osób pełnoletnich, które utraciły prawo do świadczeń alimentacyjnych z powodu posiadania własnego dziecka, pomimo dalszej nauki w szkole lub szkole wyższej. Obecnie ta przesłanka utraciła moc, ale rozważania podjęte w tym orzeczeniu pozostają aktualne. Art. 9 ust. 2 ustawy alimentacyjnej stanowił, że świadczenia z funduszu przysługują do ukończenia 18 r.ż. albo do ukończenia szkoły lub do 25 r.ż. w przypadku szkoły wyższej, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę

⁵⁵ W szczególności TK odniósł się do „[n]iepewności i niespójności regulacji prawnych stanowiących podstawę kwalifikowania osób w sprawach, mających zasadnicze znaczenie dla realizacji ich praw osobistych, prowadzi do wyraźnej sprzeczności z wielokrotnie wskazywanymi w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego standardami prawidłowej legislacji”. Nie chodzi tylko o odpowiednią „ostrość” w definiowaniu przepisów prawa, ale też o kwestię odpowiedniego formułowania celów, które powinny zostać osiągnięte przez określoną normę prawną.

⁵⁶ Wyrok TK z 23 XI 2010 r., sygn. akt K 5/10, LEX nr 621756.

nie przekracza 725 zł, a egzekucja okazała się bezskuteczna. Art. 10 wprowadza ograniczenia prawa do świadczeń z funduszu, pomimo przesłanek pozytywnych świadczenia przysługują w kwocie nie wyższej niż 500 zł i nie przysługują w wypadku: „[u]mieszczenia osoby uprawnionej w instytucji zapewniającej całodobowe utrzymanie albo w rodzinie zastępczej, albo gdy osoba uprawniona jest pełnoletnia i posiada własne dziecko, albo gdy zawarła związek małżeński”. Niewątpliwie celem ustawodawcy jest, aby świadczenia alimentacyjne z funduszu były przyznawane wyłącznie w wypadku trudnej sytuacji materialnej osób uprawnionych, aczkolwiek sytuacja osób kontynuujących naukę i posiadających własne dziecko jest wyjątkowo trudna. Jak podkreśla Rzecznik, najczęściej są to osoby samotnie wychowujące dzieci. Zgodnie z art. 71 ust. 1 Konstytucji RP państwo ma obowiązek dostarczania szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, niecelowe jest utrudnianie dostępu do tej pomocy osobom posiadającym dzieci i kontynuującym naukę, gdy doksztalcenie się takich osób bezpośrednio wpływa na ich sytuację społeczną, a w długofalowych efektach może prowadzić do polepszenia ich sytuacji materialnej⁵⁷. Marszałek Sejmu odniósł się w sprawie w kontekście obciążeń budżetowych: świadczenia alimentacyjne z funduszu są uprawnieniem fakultatywnym, gdy zawiodły inne środki dyscyplinowania dłużnika. Granica wieku wynika z obaw, że niektóre osoby podejmowałyby naukę tylko w celu nabycia prawa do świadczenia (motywując do zdobycia zatrudnienia i uzyskania samodzielności). Przesłanka negatywna zawarcia związku małżeńskiego wiąże się z obowiązkiem małżonka do dostarczenia środków utrzymania rodziny⁵⁸, pozbawienie osoby uprawnionej do świadczenia, a posiadającej dziecko, nie wyklucza innych świadczeń z pomocy publicznej⁵⁹. Trybunał stwierdził

⁵⁷ Ze stanowiskiem Rzecznika zgodził się Prokurator Generalny, podkreślając naruszenie zasady równości. Omawiany przepis różnicuje prawa dwóch identycznych grup adresatów tylko na podstawie kryterium posiadania własnego dziecka – co nie jest relewantne z zaspokajaniem podstawowych potrzeb życiowych osób uprawnionych do świadczeń z funduszu. Zakładanie, że osoba pełnoletnia kontynuująca naukę i posiadająca własne dziecko wpływa przez to na swój niedostatek jest sprzeczne z zasadami życia społecznego. Taka dywersyfikacja prowadzi do pogłębiania niedostatku i nierówności sytuacji materialnej i społecznej.

⁵⁸ Nie jest określone, którego małżonka; zgodnie z koncepcją breadwinнера i statystykami możliwe są utrudnienia dla osób pozostających w separacji.

⁵⁹ To stanowisko podzieliła Minister Pracy i Polityki Społecznej, wskazując, że usunięcie zaskarżonego przepisu zwiększy wydatki z budżetu państwa na około 13 mln złotych.

naruszenie zasady równości z uwagi na różne traktowanie adresatów normy zawartej w art. 10 z powodu posiadania własnego dziecka, szczególnie że poprzednia regulacja nie przewidywała takiej dywersyfikacji i nie wykluczała pobierania zasiłku rodzinnego, chociaż świadczenia z funduszu zasadniczo przysługują osobom nieletnim, które nie mogą samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb i nie otrzymują należnego wsparcia ze strony rodziców. Wyjątkiem jest kontynuowanie nauki świadczące o aprobachie ustawodawcy do zdobywania wykształcenia, co tym bardziej wskazuje na niecelowość wykluczenia osób pełnoletnich kontynuujących naukę i posiadających własne dziecko. Ograniczenia wiekowe wskazują na czasowy charakter świadczenia. Uwzględnienie możliwości kontynuowania nauki jest instrumentem motywującym do osiągnięcia samodzielności. Niecelowe jest wykluczanie takich osób spod omawianej regulacji z uwagi na ich wyjątkowo trudną sytuację materialną i społeczną powodującą dodatkowe ograniczenie ich szans na usamodzielnienie ekonomiczne.

W orzeczeniu z 12 lutego 2014 r., sygn. akt K 23/10⁶⁰ TK orzekł, że przepis ten jest zgodny z wywodzoną z art. 2 Konstytucji RP zasadą proporcjonalności. Wnioskodawcą był Prokurator Generalny, który powołał się na wyrok Trybunału o sygn. P 46/07, podając w wątpliwość adekwatność wobec celu regulacji dotyczący zatrzymania prawa jazdy i jej związku z celem ustawy, tj. ułatwienie osobom uprawnionym do alimentów skuteczności w egzekwowaniu tego świadczenia oraz aktywizacją zawodową dłużnika. Minister Pracy i Polityki Społecznej przedstawił dane ze sprawozdania za realizację zadań przewidzianych w ustawie alimentacyjnej za III kwartał 2012 r., zgodnie z którymi organy wydały 46 085 decyzji ostatecznych o uznaniu dłużnika za uchylającego się od zobowiązań alimentacyjnych, w 2396 przypadkach decyzje te wpłynęły na wzrost ściągальności należności alimentacyjnych. Z kolei wniosków o zatrzymanie prawa jazdy było 23 140, co skutkowało wzrostem ściągальności należności alimentacyjnych w 1530 sprawach – statystyki proporcjonalnie są podobne do tych przedstawionych w sprawie o sygn. P 46/07.

Przechodząc do ustaleń Trybunału w tej sprawie, podkreślenia wymaga fakt, że wyrok o sygn. P 46/07 został wydany w innym stanie prawnym, ówczesny kształt instytucji zatrzymania prawa jazdy nie spełniał wymogów proporcjonalności i nie służył polepszeniu egzekwowania

⁶⁰ Wyrok TK z 12 II 2014 r., sygn. akt K 23/10, LEX nr 1427299.

świadczeń alimentacyjnych. Z uwagi na zmiany legislacyjne omawianej instytucji konieczna jest nowa ocena *ratio legis* ustawy alimentacyjnej. Nowelizacja instytucji zatrzymania prawa jazdy, a w szczególności zmiany dokonane w 2011 r. zdaniem Trybunału służą zwiększeniu stopnia wywiązywania się dłużników z ustalonego przez sąd zobowiązania alimentacyjnego, co pozostaje w bezpośrednim związku z ochroną konstytucyjnych wartości, takich jak: przyznanie ochrony i opieki małżeństwu, rodzinie, macierzyństwu i rodzicielstwu, ochrona dobra rodziny i prawo rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej do szczególnej pomocy władz publicznych oraz ochrona praw dziecka. Zdaniem TK art. 5 ust. 3b ustawy alimentacyjnej jest formą realizacji zobowiązań wynikających z tych wartości. Trybunał podjął rozważania dotyczące kontekstu normatywnego instytucji zatrzymania prawa jazdy, odnosząc się przy tym do ukształtowania obowiązku alimentacyjnego wynikającego z innych ustaw, np. z k.r.o., oraz do ustaleń doktryny⁶¹.

Trybunał podkreślił, że celem obowiązku alimentacyjnego jest dostarczenie uprawnionemu środków utrzymania i zaspokojenie jego bieżących, usprawiedliwionych potrzeb, a spełnienie tego obowiązku ma doniosłe znaczenie zarówno dla losów jednostek, jak i funkcjonowania społeczeństwa. Z tych powodów ustawodawca w wypadku niewywiązywania się jednego z rodziców z obowiązku dostarczania egzystencjonalnego minimum stworzył rozbudowany system reakcji, którego celem jest minimalizacja negatywnych następstw takiej sytuacji dla drugiego z rodziców i dziecka dotycząca m.in. możliwości dochodzenia świadczeń alimentacyjnych przed sądem lub mediatorem, uprzywilejowanie względem innych wierzycieli w przypadku egzekucji, a w przypadku bezskuteczności egzekucji – inne formy pomocy, jak np. świadczenia z funduszu alimentacyjnego, podkreślając charakter wyjątkowych ingerencji pomocy publicznej takim osobom. Fundusz alimentacyjny jest formą wsparcia dla osób uprawnionych do alimentów środkami budżetowymi, za taką osobę ustawodawca uznaje „osobę uprawnioną do alimentów na podstawie tytułu wykonawczego pochodzącego lub zatwierdzonego przez sąd, jeżeli egzekucja okazała się bezskuteczna”⁶². Odnosząc się do świadczeń z funduszu alimentacyj-

⁶¹ M. Andrzejewski, Art. 128, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, Warszawa 2010, s. 731. Zob. też wyrok TK z 12 II 2014 r., sygn. akt. K 23/10, op. cit.

⁶² Art. 2 pkt 11 ustawy alimentacyjnej.

nego, a przede wszystkim kręgu uprawnionych do takiego świadczenia, Trybunał przytoczył uzasadnienie projektu ustawy w brzmieniu: „[z] powodu trudnej sytuacji budżetu państwa należy [...] ograniczyć wypłacanie świadczeń do przypadków niepozostawiających co do tego wątpliwości. Mamy z nimi do czynienia, jeśli alimentów nie uzyskuje dziecko i osoba dorosła, która jeszcze nie jest ekonomicznie samodzielna, gdyż kontynuuje naukę”.

Oceniając proporcjonalność art. 5 ust. 3b ustawy alimentacyjnej, TK podjął następujące rozważania: decyzja o zatrzymaniu prawa jazdy nie dotyczy każdego dłużnika alimentacyjnego, a jest przyznawana wobec rodziców, którzy swoim zachowaniem nie wykonują wobec dziecka obowiązków o charakterze moralnym i prawnym. Oceniając skuteczność zatrzymania prawa jazdy, należy ją rozpatrywać wobec celu wzrostu ściągalności należności alimentacyjnych i postawy dłużnika, który doprowadza do wydania decyzji o zatrzymaniu prawa jazdy. Wybór instrumentu nierepresyjnego, ale zmieniającego postawę dłużnika wobec ich uporczywości, jest utrudniony, statystyki skazań z art. 209 k.k. pokazują, że świadomość zagrożenia karą grzywny, ograniczenia lub pozbawienia wolności nie wywiera wpływu na dłużników, wobec tego zakwestionowany środek należy rozpatrywać jako element zharmonizowanego systemu wielu środków dyscyplinujących dłużników. Trybunał zwrócił uwagę na opieszałość i nierzetelność wykonywanych zadań przez jednostki samorządu gminnego i wojewódzkiego, co wzbudza wątpliwości, czy nawet bardzo skuteczne instrumenty nie tracą na sile oddziaływania⁶³.

Z powyższej analizy wynika, że TK orzekał w dwóch zakresach tematycznych: o nadmiernej ingerencji w prawa i wolności dłużnika alimentacyjnego oraz o przesłankach dostępu do funduszu alimentacyjnego. Szczególnie istotne jest to, o czym TK nie wypowiadał się wcale lub podjął rozważania w niewielkim zakresie, tj. sytuacja osoby uprawnionej do alimentów, która pomimo tego uprawnienia realnie nie otrzymuje niezbędnych środków do życia. Regulacja

⁶³ Trybunał odwołał się do „[i]nformacji o wynikach kontroli wywiązywania się organów samorządu terytorialnego z zadań na rzecz pomocy osobom uprawnionym do alimentów opublikowanej w 2011 r.”. Najwyższa Izba Kontroli sporządziła dokument na podstawie kontroli w 30 jednostkach samorządu gminnego i 5 jednostkach samorządu na podstawie województwa. Za największe uchybienia uznano: wnioskowanie o zatrzymanie prawa jazdy dłużników alimentacyjnych, którzy nie mieli uprawnień do prowadzenia pojazdów, nieterminowe wysyłanie wezwań do wywiadu alimentacyjnego, błędy w sprawozdaniach z realizacji zadań przewidzianych w ustawie.

prawna mająca na celu zmotywowanie dłużnika alimentacyjnego do wywiązywania się ze swoich zobowiązań nie jest efektywna i nie spełnia swojego kluczowego celu. Trybunał jest związany granicami wniosku i każdą sprawę rozpatruje wyłącznie w zakresie zarzutów podniesionych w danym postępowaniu, ale specyfika spraw z zakresu alimentacji wymaga wyjątkowej uwagi i ostrożności w szczególności w zakresie oceny proporcjonalności. Nie bez powodu art. 5 ustawy alimentacyjnej znajduje się w rozdziale zatytułowanym „Zasady pomocy państwa osobom uprawnionym do alimentów na podstawie tytułu wykonawczego w przypadku bezskuteczności egzekucji oraz działania podejmowane wobec dłużników alimentacyjnych”, co wskazuje na to, że systemowo działania podejmowane wobec dłużnika alimentacyjnego mają na celu ułatwić egzekwowanie świadczeń alimentacyjnych osobom uprawnionym do alimentów. Niedopuszczalne jest realizowanie praw konstytucyjnych przez jedną część społeczeństwa kosztem drugiej⁶⁴.

Pomijanie w rozważaniach sytuacji osoby uprawnionej do alimentów i skupianie się wyłącznie na ingerencji w prawa dłużnika prowadzi do pogłębiania stereotypu płci i osłabiania społecznej sytuacji ofiar przemocy ekonomicznej. Potwierdza się stereotyp, który wynika z orzecznictwa sądów powszechnych – pozycja prawna i społeczna dłużnika alimentacyjnego jest silniejsza, ponieważ to on dostarcza środków na życie i z tego tytułu analiza sytuacji osoby uprawnionej do alimentów staje się czymś drugorzędnym. Ważniejsze jest, aby niezbyt mocno ingerować w prawa i wolności dłużnika, ponieważ być może umożliwi to efektywniejszą spłatę należności alimentacyjnych, co niestety nie znajduje potwierdzenia w dotychczasowych statystykach. Statystyki dotyczące ściągальności należności alimentacyjnych po zastosowaniu sankcji administracyjnej w postaci zatrzymania prawa jazdy potwierdzają niewielki wzrost skuteczności, aczkolwiek zrezygnowanie z tego środka z uwagi na jego ingerencję w prawa i wolności dłużnika alimentacyjnego oznaczałoby pośrednio ingerencję w prawa i wolności osób uprawnionych do alimentów. Wobec tego pominięcie przez TK wątku przemocy ekonomicznej i sytuacji osób uprawnionych wskazuje na powielanie stereotypu płci wynikającego ze społeczeństwa, czego efekty widoczne są również w ustawodawstwie w zakresie możliwości pena-

⁶⁴ Wyrok Sądu Okręgowego w Poznaniu z 23 XI 2017 r., sygn. akt XVII Ka 1164/17, Legalis nr 2117546.

lizacji przemocy ekonomicznej i skupianie się na przemocy fizycznej i psychicznej. Zgodnie z teorią strukturalnych nierówności międzypłciowych im więcej jest w społeczeństwie nierówności między kobietami a mężczyznami, tym częściej pojawia się przemoc wobec kobiet, ponieważ sama struktura społeczna i poszczególne instytucje społeczne wprowadzają w życie, legitymizują i reprodukują dominację jednej grupy nad drugą⁶⁵. Przemoc wobec kobiet jest wynikiem społecznych hierarchii, a strukturalne nierówności są zarówno przyczyną, jak i skutkiem przemocy wobec kobiet⁶⁶, co finalnie znajduje odzwierciedlenie w ustawodawstwie i w orzecznictwie.

3. Stereotyp płci

Polskie społeczeństwo oparte jest na tradycjonalistycznej tożsamości funkcjonującej według idei narodowo-katolickiej, wyznaczającej pożądaný społecznie stan „normalności”, którym jest patriarchalny model rodziny⁶⁷. Zgodnie z teoriami społeczno-kulturowych źródeł przemocy przemoc wobec kobiet wynika z niższego statusu kobiet, patriarchalnych układów kulturowych i traktowania spraw rodzinnych jako spraw prywatnych⁶⁸. W polskim kulturowym tradycyjnym podziale ról kobiety przejmują obowiązki opiekunek, a mężczyźni często czują społeczną presję samodzielnego utrzymania rodziny⁶⁹. Pojawienie się przemocy ekonomicznej w takiej rodzinie umacnia pozycję jedyne go żywiciela rodziny, który kontroluje i rozlicza każdy wydatek. Znęcanie się polega też na wypominaniu kobiecie bycie „darmozjadem” z uwagi na brak pracy, przy jednoczesnym zabranianiu jej podjęcia kariery zawodowej z obawy na zaniedbanie obowiązków domowych, a jeżeli „uzyska zgodę” na zatrudnienie, musi zadbać o dwa etaty – pogodzenie pracy zawodowej i domowej⁷⁰. Zależność finansowa od partnera może zaważyć nad decyzją o odejściu z przemocowej relacji, stosowanie przemocy ekonomicznej ma często wspólne podłoże i korzenie z przemocą psy-

⁶⁵ P. Ostaszewski, *Między przemocą ekonomiczną a karaniem za dług. Kryminologiczne studium przestępstwa niealimentacji*, Warszawa 2022, s. 60.

⁶⁶ M. Grzyb, *Równość płci i przemoc wobec kobiet. Próba wyjaśnienia tzw. paradoksu nordyckiego*, „Archiwum Kryminologii” 2018, t. XL, s. 222–223, cyt. za: ibidem, s. 61.

⁶⁷ K. Kaptur, op. cit., s. 125.

⁶⁸ P. Ostaszewski, op. cit., s. 60.

⁶⁹ A. Chelstowska, M. Druciarek, A. Nizińska, op. cit., s. 13.

⁷⁰ Ibidem.

chiczną, np. poniżaniem ofiary⁷¹. Mężczyźni stanowią 94% dłużników alimentacyjnych⁷², a status majątkowy kobiet po rozstaniu z reguły się obniża z konieczności utrzymania dzieci⁷³, brakuje przy tym skutecznych instrumentów egzekwowania świadczeń alimentacyjnych – te czynniki znacząco wpływają na pogłębianie stereotypu płci.

Chociaż 92% społeczeństwa potępia zachowanie dłużników, aż 40%, znając takie osoby, nie próbuje wpłynąć na ich zachowanie⁷⁴. Badanie z 2023 r. usprawiedliwia dłużników alimentacyjnych, wskazując na ich trudną sytuację finansową (53%) czy niesprawiedliwość wyroków alimentacyjnych (41%)⁷⁵. Stereotyp sprowadzający rolę ojca do płacenia alimentów utrwalany jest przez prawo i orzecznictwo, do czasu prawomocnego obalenia ojcostwa mężczyzna ponosi koszty utrzymania i wychowania dziecka, nawet jeśli małżonkowie wiedzą, że nie jest biologicznym ojcem⁷⁶. Świadczenie nie podlega zwrotowi, niezależnie, czy było spełniane dobrowolnie czy przymusowo, chociaż w konkretnych przypadkach, kiedy matka korzystała ze świadczeń, wiedząc, że mężczyzna nie jest ojcem dziecka, takie roszczenie przeciwko matce może zostać uznane⁷⁷, jednak w orzecznictwie przeważa odmienny pogląd⁷⁸.

Innym przykładem pogłębiającym stereotyp płci w przypadku przemocy ekonomicznej jest problematyka udowodnienia i uzasadnienia uporczywości tego typu przemocy wynikająca ze skomplikowanej regulacji prawnej. Przemoc ekonomiczna wyodrębniona została w u.p.p.d., ale z kolei w art. 207 k.k., dotyczącym znęcania się, bezpośrednio wyróżnia się tylko znęcanie fizyczne i psychiczne. To nie oznacza, że z powodu takiej regulacji sądy pomijają przemoc ekonomiczną w sensie prawnym lub orzekają rozłącznie w zakresie przemocy psychicznej lub fizycznej.

⁷¹ Ibidem, s. 14.

⁷² *BIG Liczba: 274 tys. ojców nie płaci alimentów na swoje dzieci*, BIG InfoMonitor, 23 VI 2023, <https://media.big.pl/informacje-prasowe/813505/big-liczba-274-tys-ojcow-nie-placi-alimentow-na-swoje-dzieci> (dostęp: 23 IV 2025).

⁷³ A. Chelstowska, M. Druciarek, A. Niżyńska, op. cit., s. 12.

⁷⁴ *Postawy Polaków wobec niepłacenia alimentów. Raport z sondażu CATIBUS dla Krajowego Rejestru Długów BIG S.A. oraz Krajowej Rady Komorniczej*, 2017, s. 2, 6, 8, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport-Postawy%20Polak%C3%B3w%20wobec%20niep%C5%82acenia%20aliment%C3%B3w.pdf> (dostęp: 23 VI 2025).

⁷⁵ A. Lewicka-Strzałecka, *Moralność finansowa Polaków 2023*, Gdańsk 2023, https://zpf.pl/pliki/raporty/moralnosc_finansowa_polakow_2023.pdf (dostęp: 23 IV 2025).

⁷⁶ A. Kawałko, H. Witczak, op. cit.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego (SN) z 26 I 2012 r., sygn. akt III CZP 91/11, LEX nr 1126435; uchwała SN z 22 II 1980 r., sygn. akt III CZP 6/80, OSNC 1980, nr 9, poz. 159.

Jednakże w sensie faktycznym jest ona trudna do udowodnienia, jeśli równolegle nie występują inne rodzaje przemocy. Kwestie majątku są co do zasady kwestiami konsensualnymi, wobec tego sprawy te będą podlegały tematycznie bliżej kognicji sądów rodzinnych. Dopiero w przypadkach ekstremalnych, jak np. odmawianie środków do zapewnienia minimum egzystencjalnego, takie sprawy mogą podlegać rozważeniu na podstawie art. 207 k.k. Przemoc ekonomiczna jest szczególnie trudna do udowodnienia, kiedy mamy do czynienia z pewną nieporadnością związaną ze stosunkiem podległości. Pojawiają się wówczas pytania wiktyimizujące ofiarę, np. „Skoro macie wspólne konto, dlaczego nie zawnioskował/a Pan/i o dodatkową kartę do konta?” albo „Dlaczego nie zawnioskował/a Pan/i o to, aby świadczenia rodzinne wpływały na osobne konto?”. Ofiary długoletniego znęcania się i poniżania często nie potrafią odpowiedzieć jednoznacznie na tak „proste pytania”, a to przez istniejące zależności i obawę o eskalację przemocy.

Życie w ciągłym stresie i strachu ogranicza logiczne podejmowanie decyzji i prowadzi do pogłębiania relacji zależności ofiary i sprawcy. Dlatego często ofiara nie widzi możliwości zmiany swojego położenia, wpada w poczucie niskiej wartości i wstydu z powodu tego, co doświadczyła⁷⁹. Przemoc w rodzinie może prowadzić do tzw. syndromu sztokholmskiego, będącego stanem psychicznym, przez który wytwarza się specyficzna relacja sprawca–ofiara, prowadząca do przystosowania się ofiary do określonych warunków, ponieważ nie widzi możliwości zmiany⁸⁰. Ofiary przemocy domowej charakteryzują się m.in. niską samooceną, biernymi mechanizmami radzenia sobie, wysoką zależnością od partnerów, izolacją społeczną, zinternalizowanym poczuciem winy⁸¹. W postępowaniach dotyczących przemocy domowej każdorazowo powinno powołać się biegłego z zakresu psychologii do oceny stopnia występowania typu osobowości zależnej lub innych zależnych zaburzeń osobowości wynikających z przemocy domowej.

⁷⁹ M. Malessa, *Syndrom sztokholmski w kontekście przemocy domowej*, w: *Horyzonty przemocy. Zagadnienia prawne i psychologiczne*, pod red. K. Szczechowicz, E. Żywuckiej-Kozłowskiej, Olsztyn 2017, s. 86, https://uwm.edu.pl/kpp/files/numery_kpp/kpp_monografie_horyzonty_przemocy.pdf (dostęp: 15 VII 2025).

⁸⁰ Ibidem, s. 87.

⁸¹ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999, cyt. za: A. Filipek, *Wspomaganie człowieka dorosłego w sytuacji przemocy w rodzinie*, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2017, s. 57, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/7114/1/A_Filipek_Wspomaganie_czlowieka_doroslego_w_sytuacji_przemocy_w_rodzinie.pdf (dostęp: 16 VII 2025).

Podsumowanie

Przemoc ekonomiczna jest jedną z najtrudniejszych do udowodnienia form przemocy i często jest stosowana wspólnie np. z przemocą psychiczną, przez co sytuacja ofiary jest wyjątkowo złożona i polega na skomplikowanych relacjach zależności wobec sprawcy. Analiza orzecznictwa TK wskazuje, że priorytetem nie jest egzekwowalność świadczeń, a motywacja (a raczej represja motywacyjna) dłużnika do spłacania tych świadczeń bez analizy konkretnych przyczyn i związku stosowania sankcji ze spłacaniem zadłużenia alimentacyjnego. Statystyki wskazują, że niealimentacja to przede wszystkim problem kobiet i wymaga opracowania odpowiedniej ochrony systemowej. Aktualny stan prawny zawiera zbyt wiele luk i doprowadza do dyskryminacji zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Przedstawione statystyki potwierdzają, że dotychczasowe nowelizacje wpływają jedynie na wzrost skazań za przestępstwo niealimentacji, a nie wpływają na faktyczną egzekwowalność świadczeń.

Poszukiwanie rozwiązań dotyczących niealimentacji powinno mieć adekwatny związek do możliwości egzekwowania tych środków, w szczególności ewidencji zarobków dłużnika. Dotychczasowe zmiany mają niewielki wpływ na egzekwowalność świadczeń, jedynie zwiększają możliwości represji dłużnika i prowadzą do zwiększenia liczby skazań i generowania dalszych kosztów. Jak wskazał Prezes Sądu Apelacyjnego⁸², „[l]udzie nie płacą alimentów, bo albo nie mają pieniędzy, albo wydają na coś innego niż alimenty, albo nie mają oszczędności, ani zdolności kredytowej na zaciągnięcie kredytu (nie mają umowy o pracę, bo ukrywają dochody przed komornikiem)”. Aktualne rozwiązania w postaci zatrzymania prawa jazdy, kary grzywny, kary pozbawienia lub ograniczenia wolności są niecelowe z perspektywy osoby uprawnionej do alimentów i prowadzą do dalszego pogłębiania stereotypu płci.

BIBLIOGRAFIA

Andrzejewski M., *Art. 128, w: Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, pod red. H. Doleckiego, T. Sokołowskiego, Warszawa 2010.

⁸² A. Polińska, *Przestępstwo uchylania się od alimentów po ostatniej nowelizacji*, „Palestra” 2018, nr 5, s. 41–50, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/5-2018/artukul/przestepstwo-uchylania-sie-od-alimentow-po-ostatniej-nowelizacji> (dostęp: 23 IV 2025).

- BIG Liczba: 274 tys. ojców nie płaci alimentów na swoje dzieci, BIG InfoMonitor, 23 VI 2023, <https://media.big.pl/informacje-prasowe/813505/big-liczba-274-tys-ojcow-nie-placi-alimentow-na-swoje-dzieci> (dostęp: 23 IV 2025).
- Breadwinner, Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/breadwinner> (dostęp: 16 IV 2025).
- Chelstowska A., Druciarek M., Niżyńska A., *Przemoc ekonomiczna w związkach. Diagnoza zjawiska i dyskusja o przeciwdziałaniu*, Warszawa 2015.
- Council of Europe, *Action against violence against women and domestic violence Istanbul Convention*, <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/poland1> (dostęp: 12 VII 2025).
- Filipek A., *Wspomaganie człowieka dorosłego w sytuacji przemocy w rodzinie*, praca doktorska, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2017, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/7114/1/A_Filipek_Wspomaganie_czlowieka_doroslego_w_sytuacji_przemocy_w_rodzinie.pdf (dostęp: 16 VII 2025).
- Główny Urząd Statystyczny, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2022 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2022-roku,4,6.html> (dostęp: 19 IV 2025).
- Główny Urząd Statystyczny, *Świadczenia na rzecz rodziny w 2023 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/rodzina/swiadczenia-na-rzecz-rodziny-w-2023-roku,4,7.html> (dostęp: 19 IV 2025).
- Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017, https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/80015/Wspolczesne_oblicza_przemocy.pdf (dostęp: 12 VII 2025).
- Kaptur K., *Koncepcja dzielnej ofiary a obszary kulturowo-prawnej dyskryminacji instytucjonalnej kobiet w Polsce*, „Studia Prawa Publicznego” 2023, nr 2(42), s. 121–149.
- Kary za niepłacenie alimentów – dane statystyczne, BIP Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, 5 IV 2019, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/kary-za-nieplacenie-alimentow-dane-statystyczne> (dostęp: 19 IV 2025).
- Kawałko A., Witczak H., Art. 62, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, pod red. M. Habdas, M. Frasa, LEX/el. 2023.
- Kulesza J., Art. 209, w: *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. J. Kuleszym Warszawa 2025, LEX/el. (dostęp: 20 IV 2025).
- Lewicka-Strzałecka A., *Moralność finansowa Polaków 2023*, Gdańsk 2023, https://zpf.pl/pliki/raporty/moralnosc_finansowa_polakow_2023.pdf (dostęp: 23 IV 2025).
- Malessa M., *Syndrom sztokholmski w kontekście przemocy domowej*, w: *Horyzonty przemocy. Zagadnienia prawne i psychologiczne*, pod red. K. Szczechowicz, E. Żywuckiej-Kozłowskiej, Olsztyn 2017, s. 81–89, https://uwm.edu.pl/kpp/files/numery_kpp/kpp_monografie_horyzonty_przemocy.pdf (dostęp: 15 VII 2025).
- Natalier K., *State Facilitated Economic Abuse: A Structural Analysis of Men Deliberately Withholding Child Support*, „Feminist Legal Studies” 2018, t. 26, s. 121–140, <https://doi.org/10.1007/s10691-018-9376-1> (dostęp: 30 VII 2025).
- Niealimentacja (art. 209 k.k.), Policja, b.d., <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-7/63509,Niealimentacja-art-209.html> (dostęp: 20 IV 2025).

- Ostaszewski P., *Między przemocą ekonomiczną a karaniem za długi. Kryminologiczne studium przestępstwa niealimentacji*, Warszawa 2022.
- Polińska A., *Przestępstwo uchylania się od alimentów po ostatniej nowelizacji*, „Palestra” 2018, nr 5, s. 41–50, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/5-2018/artukul/przestepstwo-uchylania-sie-od-alimentow-po-ostatniej-nowelizacji> (dostęp: 23 IV 2025).
- Ponad jedna czwarta Polaków usprawiedliwia niepłacenie alimentów*, BIG InfoMonitor, 7 IX 2023, <https://media.big.pl/publikacje/824422/ponad-jedna-czwarta-polakow-usprawiedliwia-nieplacenie-alimentow-2023-11-22> (dostęp: 16 IV 2025).
- Postawy Polaków wobec niepłacenia alimentów. Raport z sondażu CATIBUS dla Krajowego Rejestru Długów BIG S.A. oraz Krajowej Rady Komorniczej*, 2017, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport-Postawy%20Polak%C3%B3w%20wobec%20niep%C5%82acenia%20aliment%C3%B3w.pdf> (dostęp: 23 VI 2025).
- Spurek S., Art. 2, w: *Przeciwdziałanie przemocy domowej. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2023, s. 122–123, LEX/el. (dostęp: 16 IV 2025).
- Tomaszewska E., Art. 5, w: *Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów. Komentarz*, wyd. 2, LEX/el. 2019 (dostęp: 30 VII 2025).